

**Міністерство культури
та інформаційної політики України
Національний музей історії України
Музей історичних коштовностей України**

МУЗЕЙНІ ЧИТАННЯ

**Матеріали наукової конференції
«Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки»
20 – 21 листопада 2019 р.**

Київ 2021

УДК 93/94+902/4
С 69

Музейні читання. Матеріали наукової конференції «Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки». – Київ, Музей історичних коштовностей України – філія Національного музею історії України, 20-21 листопада 2019 р. – К., 2021. – 168 с.

Редакційна колегія:

відповідальний редактор	Л.С. Клочко
відповідальний секретар	Ю.Б. Полідович
дизайн, верстка, макет	М.В. Панченко

Збірник «Музейні читання» містить матеріали наукової конференції «Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки», яку щорічно (з 1993 р.) проводить Музей історичних коштовностей України – філія Національного музею історії України. Автори статей – співробітники музеїв, науково-дослідних інститутів, університетів розглядають широке коло проблем збереження культурної спадщини, вивчення музейних колекцій та окремих пам'яток ювелірного мистецтва, його сучасних тенденцій розвитку, технологія художньої обробки металу та коштовного каміння, особливості творчості митців-ювелірів на різних хронологічних етапах історії України.

УДК 93/94+902/4
С 69

ІСТОРІЯ МУЗЕЮ ІСТОРИЧНИХ КОШТОВНОСТЕЙ УКРАЇНИ В ОСОБИСТОСТЯХ. ОКСАНА ДАВИДІВНА ГАНІНА

У статті йдеться про першу завідувачку Музею історичних коштовностей України. Завдяки їй було створено перший в Україні заклад нового формату, мета якого – вивчення історії ювелірного мистецтва.

Ключові слова: «золота комора», бронзовий сервіз, поселення Іване-Пусте, ювелірне мистецтво,

*Митцю не треба нагород
Його судьба нагородила*

Л. Костенко

Кожен музей має цікаві сторінки історії, пов'язані з особами, які були біля витоків закладу. Ми – вдячні нащадки – повинні віддати їм данину пам'яті, бо завдяки їхній праці, інколи неймовірним зусиллям поставали музеї, бібліотеки тощо, які підносять наш світ до вершин духовності.

Музей історичних коштовностей України нараховує вже 56 років від дня створення, а 4 січня 1969 р. «Золота комора» – так його неофіційно назвали, підкреслюючи зв'язок з Ермітажною «Золотою кладовою» – відчинила двері для жителів Києва і туристів з усього світу. А їх було багато, адже людей завжди приваблювали «коштовності», ювелірні витвори.

Отже, за постановою Ради Міністрів УРСР № 1300 від 22 листопада 1963 р. при Державному історичному музеї (тепер Національний музей історії України) було засновано Особливий відділ – «Золота скарбниця», який наприкінці 1968 р. отримав новий статус – став філіалом Державного історичного музею: Музеєм історичних коштовностей України. Його очолила Оксана Давидівна Ганіна, яка до того часу була завідувачкою відділу скіфо-античної археології (рис. 1). На новій посаді їй став у пригоді значний досвід музейної роботи. Оксана Давидівна згуртувала кваліфікованих спеціалістів або, як кажуть зараз – створила команду фахівців. Вони разом визначили основні засади нового закладу, який з часом став справжнім центром з вивчення історії ювелірного мистецтва на землях України. Завдання новоствореного закладу: зберігання та дослідження ювелірних виробів, створених впродовж кількох тисячоліть; популяризація знань з історії декоративного мистецтва.

Рис. 1. О.Д. Ганіна – завідувачка Музею історичних коштовностей України

Доля приготувала для О.Д. Ганіної нелегкий життєвий шлях. Це звучить банально але, коли читаєш різні документи, пов'язані з біографією Оксани Давидівни, то на думку приходять саме такі слова. Особливо вражає «Автобіографія». З неї дізнаємось, що Оксана Давидівна народилась в 1913 р. у с. Орлянськ Василівського району Запорізької обл. У сім'ї було шестеро дітей, жили дуже бідно, а особливо стало скрутно без батька (Давида Івановича Дубини), який під час громадянської війни «пропав без вісті». Тому, коли Оксані виповнилось 10 років, вона почала працювати наймичкою у багатих сусідів. Але кмітлива від природи, як кажуть у народі – беручка, у 16 років дівчина подалася на Дніпробуд і впродовж року була посильною в управлінні головного інженера. Далі: вступила до ФЗУ і після закінчення в 1932 році одержала професію слюсаря. Нам, співробітникам музею, Оксана Давидівна розповідала, що її називали «Слюсар із золотими кучерями». Вона працювала на Дніпровському алюмінієвому заводі, а потім – на Запоріжсталі. Вечорами навчалась на Рабфаку. В 1935 р. вийшла заміж, а через рік разом з чоловіком поїхала на Далекий Схід, до м. Хабаровська. Тут Оксана Давидівна вступила до вечірнього педагогічного училища, а по закінченню його – до Хабаровського педагогічного інституту. Його О. Ганіна закінчила в 1944 р. Працювала піонервожатою, вчителькою початкових класів. Її завзяття у роботі відмічено нагородами. Найдорожчою для неї стала – медаль, яку одержала в червні 1945 р.: «*За доблестний труд на війне*».

Рис. 2. О.Д. Ганіна в 1950 р.

Хабаровську сторінку свого життя Оксана Давидівна перегорнула в 1948 р., переїхавши до Києва. Першим місцем роботи став Науково-дослідний інститут педагогіки, Але вже в квітні 1950 р. О. Ганіна перейшла працювати до Київського державного історичного музею, спочатку на посаду наукового співробітника, а з 1 серпня 1951 р. стала завідувачкою відділу скіфо-античної археології (рис. 2). Скіфська тематика глибоко зацікавила Оксану Давидівну. Вона увійшла до кола археологів Інституту археології АН УРСР як співробітник експедицій – пройшла хорошу школу, зокрема, працюючи з О.І. Терножкіним – відомим українським ученим, засновником школи скіфології в Україні. Через кілька

років набутий досвід допоміг провадити самостійні археологічні дослідження. Насамперед, це поселення ранньоскіфського часу поблизу

с. Іване-Пусте (Борщівський район, Тернопільська обл.). О.Д. Ганіна очолила у 1958 р. експедицію Державного історичного музею. Впродовж кількох років невеличка група співробітників працювала на території поселення. Дослідження пам'ятки стали основою для визначення хронологічних рамок життя на поселенні, особливостей домобудівництва, господарства. О.Д. Ганіна дуже відповідально ставилася до вивчення знахідок різних категорій. Йдеться, наприклад, про зерна злакових: пшениці твердого, м'якого та карликового видів, жита твердих та м'яких сортів, ячменю, сочевиці та бобових, зібраних на поселенні. Дослідниця провадила їх аналіз на підставі визначень, які зробили наукові співробітники Інституту ботаніки АН УРСР та інших наукових закладів. Інтерпретація одержаних результатів у поєднанні з писемними відомостями стали основою для висновків про господарство та побут мешканців поселення [Ганіна 1968, с. 106–116].

Ще одна тема є надзвичайно важливою у науковій роботі О.Д. Ганіної: роль жінки у скіфському суспільстві. Зараз науковці розглядають різні аспекти цієї теми: їй присвячено чимало праць. А на той час (кінець 50-х, 60-ті р.) це був зовсім новий напрямок у скіфології, і зараз дослідження О.Д. Ганіної не втратили актуальності.

О.Д. Ганіна вивчила значне число поховань скіф'янок на землях Скіфії, окреслила характерні набори прикрас та інших речей, які клали в могили жінок. Чверть від числа усіх небіжчиць були поховані зі зброєю: у ранній період це були стріли та прапці камінці, а пізніше – ще й стріли, списи. Авторка відмітила, що на землях Лісостепового Правобережжя відкрито набагато більше поховань озброєних жінок, ніж у Степовій Скіфії. Аналіз поховального обряду та супровідного інвентарю дали можливість О.Д. Ганіній зробити кілька висновків. Один з них про те, що поховальний обряд відбиває збереження пережитків матриархату [Ганіна 1958, с. 183]. На той час це твердження відповідало загальній періодизації соціального розвитку людства. Але, крім того, О.Д. Ганіна відмітила ознаки високого статусу скіф'янок: «Жінки скіфського суспільства не стояли осторонь від суспільного життя, а брали активну участь у ньому» [Ганіна 1958, с. 183].

У 1960–1961 р. О.Д. Ганіну чекала цікава наукова «пригода». Йдеться про вивчення знахідок, які трапились при розробках торфу на річці Супой – лівій притоки Дніпра поблизу с. Піщане (Звенигородський р-н, Черкаська обл.) сервізу бронзового античного посуду. Спочатку, влітку 1960 р. робітники, які працювали на торфовищі, виявили один бронзовий лутерій і передали його до Переяслав-Хмельницького історичного музею. А в травні 1961 р. знайдено ще 14 бронзових посудин, які надійшли до колекції Київського державного історичного музею. О.Д. Ганіна разом з колегами не раз виїздили на місце знайдення посуду. Опитування робітників, які знайшли предмети, дослідження ділянки – дали можливість відтворити таку картину: посудини лежали на глибині 1,5 м в товщі торфу, утворивши один ряд довжиною 7 м. На північ від ділянки, де були зафіксовані посудини, на відстані 150 м знайдено

залишки кістяка людини, а на схід – дубовий човен довжиною 5 м. Можливо, на ньому, тобто на човні, колись купець віз на продаж бронзовий посуд – таке припущення постає в уяві¹. Зрештою, узагальнення усіх спостережень наводять на думку про існування торгівельних зв'язків між населенням лісостепового Придніпров'я і античними центрами Причорномор'я [Ганіна 1964, с.197]. Але цю гіпотезу треба було доводити. Адже, коли речі тільки потрапили у поле зору науковців, у багатьох з них з'явилися сумніви щодо автентичності посуду, тобто, що його виготовили за античних часів. Переважали припущення, що амфори, гідрії тощо – словом увесь сервіз було зроблено наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. для колекції якогось місцевого поміщика – колекціонера. Справді, фальшування мистецьких пам'яток у той час набуло значних розмірів. Але ті, хто був задіяний у цьому «бізнесі», намагалися швидко продати виготовлені артефакти. Останні були не такі об'ємні, як цілий набір посуду. Крім того, поголос про нього, тобто, про унікальний сервіз – знайдені античні посудини або зроблені для когось, мабуть, знайшов би відображення у якихось записках (можливо, інших колекціонерів). Але такого не було. Натомість, аналіз металу, техніки виконання ваз, їх декоративних деталей – все це, на думку дослідниці вказувало на те, що на торфовищі знайдено високохудожні витвори давньогрецьких майстрів. Отже, О.Д. Ганіна почала шукати докази античного походження сервізу.

Всі речі вражають досконалими формами, декоративними елементами. Хороший стан предметів забезпечив торф: він «законсервував посудини. Вони зроблені із золотистої бронзи. Набір включає: 5 гідрій, 3 амфори, стамнос, 2 сітули, 4 лутерії. Аналогічні вироби знайдено у Північному Причорномор'ї (знаходяться в Ермітажі), близькі за формою та оформленням посудини є прикрасою музейних колекцій в Болгарії, Греції, Італії, Франції тощо. О.Д. Ганіній пощастило побачити на власні очі деякі зібрання у найвідоміших музеях світу. Це сталося тому, що Оксана Давидівна одержала стипендію ЮНЕСКО. Про це зберігся документ серед архівних матеріалів Національного музею історії України: рекомендація Міністерства культури УРСР від 25 вересня 1963 р.: «Тов. Ганіна К.Д. рекомендується для поїздки в длительную командировку за границу (Италия, Англия, Греция) в качестве стипендиата ЮНЕСКО»². Це було дуже важливе відрядження для дослідниці. Завдяки знайомству з найбільшими музеями світу, зібраннями пам'яток культури різних часів, О.Д. Ганіна не тільки знайшла вагомі аргументи, щоб довести автентичність бронзових виробів із с. Піщаного, але й значно розширила діапазон своїх наукових зацікавлень, поглибила знання з історії мистецтва, набула досвіду всебічного аналізу археологічних знахідок тощо.

---

¹ Це припущення – купець віз на продаж посуд – стало основою поеми-балади «Скіфська Одиссея», яку Ліна Костенко написала у 1983–1986 рр. Твір геніальний! А надихнули поетесу – експонати музею: бронзові вазы, вивчення яких – заслуга О.Д. Ганіної.

² У деяких документах російською мовою Ганіну називають Ксенией.

А у Києві восени 1963 р. сталася подія, на яку давно чекала громадськість: було підписано постанову про створення «золотої скарбниці» (про що йшлося вище). Окремі твори та невеликі колекції декоративних виробів зі срібла, золота, бронзи, були у фондах деяких українських музеїв, але за цими матеріалами не можна було скласти цілісного уявлення про розвиток ювелірного мистецтва, дослідити окремі періоди тощо. А з іншого боку відомо, що ще з XVIII ст. у Російській імперії повелося визначні археологічні знахідки та видатні ювелірні твори збирати в Санкт -Петербурзі: Кунст-Камері, а пізніше в Ермітажі. За радянських часів також існувала традиція передавати, наприклад, пам'ятки археології з дорогоцінних металів до «Золотої кладової» Ермітажа. У 1954 р. українські археологи під керівництвом видатного вченого О.І. Тереножкіна у м. Мелітополі дослідили скіфський царський курган. Він був споруджений над двома похованнями – жінки і чоловіка, які належали до аристократичного кола скіфського суспільства. У сховку, який скіфи зробили в могилі чоловіка, знайдено золоту пластину – оббивку горита. На пластині вміщені зображення персонажів з міфа про Ахілла. Викликають захоплення досконалість композиції і виразність образів. [Тереножкін, Мозолевський 1983, с. 127–134]. Високохудожня робота, мабуть, грецького майстра, аналогічна витворам із царських курганів Чортомлик та Іллінецький, повинна бути саме в Ермітажі, як вважав його директор М.І. Артамонов. Він навіть звернувся до президента АН УРСР О.В. Палладіна, підкреслюючи, що українські науковці порушують традицію, що давно існує. Головним таким «порушником» виявився відомий вчений І.Г. Шовкопляс – заступник директора Інституту археології АН УРСР. Вчений не раз активно виступав як захисник археологічної спадщини України. О.В. Палладін підтримував українських учених: і у конкретному випадку з оббивкою горита, і в подальшому: було прийнято рішення (поки ще не урядове) – залишати в Україні всі археологічні знахідки. Шлях до урядової Постанови, як бачимо, зайняв кілька років.

Отже, О.Д. Ганіна, яка нещодавно повернулася з довгого відрядження, за наказом № 378 від 28 грудня 1963 р. очолила заклад. ...Відповідно до виразу: «З корабля – на бал». І почалася щоденна копітка роботи зі створення фондів: відбір експонатів, оформлення документів (акти, інвентарні книги) тощо. Колекцію сформовано на основі зібрань Державного історичного музею УРСР: з його фондів було передано близько 90 тис. одиниць збереження, а з музеїв таких міст, як Дніпропетровськ, Миколаїв, Ужгород, Житомир, Чернівці, Херсон, Львів, Севастополь, Сімферополь, Полтава, Івано-Франківськ – 2,4 тис. творів декоративно-ужиткового мистецтва та археологічних знахідок із дорогоцінних металів. Визначну роль у створенні музею відіграв Інститут археології НАН України: з 1963 р. до 1986 р. з його фондів до музею надійшло більше 30 тис. експонатів.

Важливою проблемою став пошук приміщення для музею. Це збіглося з тим, що в 1960 р. Київський міськвиконком прийняв рішення

про дослідження на території монастиря Києво-Печерської лаври стану архітектурних пам'яток і підземних споруд. Вони були в занедбаному стані, потребували не просто ремонту, а й повного відновлення. Якраз у 1963 р. за проектом архітектора М. Александрової реконструювали і реставрували так званий Ковніровський корпус. Назва – на честь кріпосного С. Ковніра, який наприкінці XVII ст. на початку XVIII ст. звів будинок проскурні, а поряд – книжкову лавку. Цей комплекс і вибрали для Музею історичних коштностей України.

Коли було вирішено питання про будівлю закладу, команда О.Д. Ганіної почала роботу над створенням експозиції: насамперед, написання тематико-експозиційного плану, пошуки форм подачі матеріалів. Останнє залежало і від того, в яких вітринах будуть виставлені експонати. Чомусь для унікальної «скарбниці» не знайшли кращих вітрини, крім списаних, тобто таких, що вже відслужили свій строк. Принагідно слід зауважити, що оці старі вітрини були у музейній експозиції впродовж 46 років (до капітального ремонту в 2004 р.).

Специфіка колекцій, зібраних у музеї, диктувала дотримання певних принципів: насамперед, хронологічного та тематико-колекційного показу предметів. Ці засади були основними при створенні першої експозиції, вони ж є визначальними і зараз. Експонати розмістили у 9-ти залах, на двох поверхах. Виділено було три великі розділи: твори ювелірного мистецтва – археологічні пам'ятки від доби раннього заліза до давньоруських часів; декоративні вироби українських та російських майстрів XIV–XIX ст.; нумізматики і сфрагістики (VI ст. до н.е. – початку XX ст.). Не відкидаючи твердження, що в основі побудови музейних експозицій визначальним є принцип наукової репрезентативності, О.Д. Ганіна розуміла важливість дизайнерської роботи при створенні експозиції. Вона має бути органічно вписана у простір виставкової зали. В ті часи ще не було такої професії як музейний дизайнер. Скоріше – не було такої назви: художників, які працювали у експозиції музею називали – «оформлювачі». Отже, художнє оформлення вітрин і залів новоствореного музею розробили і втілили прекрасні художники Т.І. Шереметьєва та Є.О. Шереметьєв. Вони разом з О.Д. Ганіною залучили різноманітні музейні прийоми, щоб створити експозицію художньо досконалу, інформаційно насичену. Чільне місце у 1-ому залі належало сервізу античних посуду із с. Піщаного (рис. 3). Зазначимо, що ставши завідувачкою музею О.Д. Ганіна не полишила наукової роботи: насамперед, продовжувала дослідження «Піщанських бронз». Спочатку підготувала попередню публікацію до журналу «Археологія» [Ганіна 1964, с. 195–198], а в планах була монографія, яка вийшла друком уже в 1970 р.

О.Д. Ганіна докладно аналізувала артефакти з метою визначення технології виготовлення посуду, особливостей металу, художнього оформлення виробів – все це увійшло до книги. Дослідниця зробила висновок, що корпуси усіх ваз викувані на спеціальних дерев'яних болванках з листової бронзи.

Рис. 3. Сервіз античного посуду. Знахідка поблизу с. Піщане (Черкаська обл.)

Деякі посудини прикрашені накладними скульптурними зображеннями. О.Д. Ганіна приділила багато уваги саме цим декоративним елементам. Серед них – бронзові лев'ячі маски, розміщені під ручками однієї з амфор (рис. 4). У наборі посуду 5 гідрій, на двох з них – металеві аплікації різних сюжетів: голова сирени, зображення орла, який тримає в кігтях і дзьобі змію. Рельєфними накладками оформлені обидві ситули. На одній вміщені пластини із зображенням пальмет з листям, що звисає донизу. На другій посудині – горельєфні зображення голів: з одного боку лева, а з другого – Афіни (рис. 5). На обох лутеріях також прикріплені накладки: на більшій посудині – сирена у фас, а на меншій – дві литі аплікації із зображенням грифона, який шматує лань. Вивчення цих зразків художньої обробки бронзи показало, що коло образів, манера їх відтворення – все це є втіленням традицій еллінського мистецтва рубежу VI – V ст. до н.е.

О.Д. Ганіна продовжила і археологічні розкопки поселення Іване-Пусте. Звичайно, тепер було важче знаходити час для експедиційної роботи. Найчастіше завідувачка музею їздила до Іване-Пусте за рахунок своєї відпустки. На розкопі у Оксани Давидівни працювали школярі. Вони їй чекали з нетерпінням, адже О.Д. Ганіна уміла зацікавити «мандрівкою у глибину століть». Археологічні матеріали відкрили цікаві сторінки давньої історії цього регіону – Західного Поділля, показали напрямки зв'язків населення. Йдеться, наприклад, про фрагменти сіроглиняної кераміки, яку раніше вважали кельтською і датували III–II ст. до н.е. Дослідження на поселенні показало, що кераміка цього типу

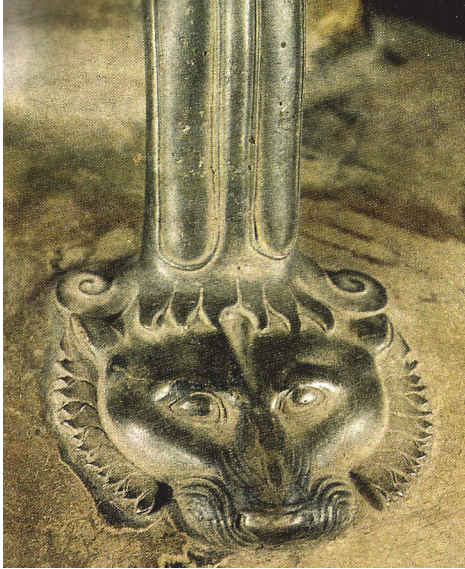

Рис. 4. Скульптурне зображення маски лева на амфорі

Рис. 5. Горельєфне зображення голови Афіні. Декоративна накладка на ситупі

походить з фракійських центрів Карпатського басейну і відноситься до VI–V ст. до н.е. [Ганіна 1965, с. 106–119]. Наукові висновки Оксани Давидівни увійшли до праць, в яких узагальнено матеріали археологічних досліджень на території України [Археологія 1971, с. 98, 100, 122, 123].

Але найбільше енергії, знань, досвіду О.Д. Ганіна направляла на «Скарбницю України». Це було її дітище, якому вона віддавала багато сил. Оксана Давидівна майстерно поєднувала такі важливі ролі: вченого і адміністратора. Як науковець вона сама працювала натхненно і плідно, і прикладала максимум зусиль на те, щоб наукові дослідження співробітників музею вирізняв високий рівень. Якраз у той час починали свій шлях молоді фахівці, які працюючи у музеї залишили помітний доробок у різних галузях вивчення нумізматики та декоративного мистецтва: Ю.І. Мурашов, О.В. Старченко, Ж.Г. Арустамян, О.А. Волковинська.

Але, на думку деяких людей, завідувач музею мусить відповідати за все: підвал, в якому проривало труби через технічні помилки при реконструкції будівлі, погану вентиляцію в залах (як згодом з'ясували спеціалісти, причина була у недосконалому проекті вентиляційної системи), відсутність туалетів для відвідувачів (туалети не передбачені архітекторами) ... і взагалі за все, навіть, за зовнішній вигляд екскурсводів та за те, що вони (екскурсоводи) не завжди підкреслювали роль комуністичної партії в розвитку науки (насправді тому, що хотіли більше розказати про експонати). Звичайно, це бентежило, адже хтось писав анонімки, «сигнали» до партбюро, а потім із різних інстанцій приходили з перевітками...

Треба відмітити, що О.Д. Ганіна завжди була, як кажуть, на висоті. Вона ніколи не підвищувала голос, «не з'ясовувала відносин». Ось вона, Ганіна! Гарна, елегантна жінка, завжди зі смаком вбрана, горда постава і легка хода на високих підборах! У нас, на той час зовсім молодих, це викликало захоплення.

Попри всілякі клопоти в житті переважала радість. Адже музей через деякий час після відкриття – нагадаємо: 4 січня 1969 р. – набув широкої популярності серед киян та гостей міста. Майже кожен день його відвідували різні делегації: урядові, представників громадських організацій тощо, а також туристи із різних міст Радянського Союзу та інших країн, студенти і школярі – словом усі, кому цікаво було дізнатись про історію ювелірного мистецтва.

А ще більше Музей став відомим після того, як експозицію наповнили нові археологічні знахідки. Рубіж 60–70-х років відзначений в історії науки початком великих археологічних досліджень на півдні України. Це було пов'язано з планами меліорації, будівництва каналів, або іншими заходами, які могли спричинитись до руйнування археологічних пам'яток, насамперед, курганів. Були організовані великі експедиції Інституту археології у Запорізькій, Дніпропетровській, Херсонській, Миколаївській областях. Розкопано скіфські царські кургани – піраміди степів. І в експозиції музею згодом (після відповідних процедур, обумовлених законами) з'явилися шедеври давнього мистецтва. Це срібний посуд: чаша, на якій зображені скіфи у парадному вбранні, ритони з золотими наконечниками (курган Гайманова Могила), а трохи пізніше – неперевершений витвір, який називають «знахідкою століття» – пектораль: нагрудна прикраса скіфського царя (курган Товста Могила). Надійшли до музею й інші археологічні знахідки. Для співробітників це були і радісні миттевості, але й дуже відповідальні. У той час відділом фондів завідував фахівець з великим досвідом В.І. Бондар, а його головним помічником у копіткій справі прийому експонатів, оформленню всіх видів документації була Л. Шевченко: ерудована, уважна, навіть доскіплива. О.Д. Ганіна знала: ці люди – справжні музейники і належать до її команди.

Про поповнення зібрання музею ювелірними витворами стало відомо дуже широко завдяки засобам масової інформації, а також розповідям екскурсантів, які вже побували у музеї. О.Д. Ганіна ще на стадії створення «Скарбниці» розуміла необхідність випуску буклетів, альбомів, сувенірів. Невеличкий буклет вийшов друком напередодні відкриття музею: «Музей історичних коштовностей Української РСР» (К.: Мистецтво, 1968). А потім майже кожного року у різних видавництвах виходили буклети, набори листівок, календарі. Автором-упорядником була Оксана Давидівна. Вона долучилася і до випуску зразків сувенірної продукції – розглядала ескізи значків та інших предметів, на яких вміщували образи, притаманні скіфському мистецтву. Особливо помітною подією став альбом «Киевский музей исторических драгоценностей», який вийшов друком у 1974 р. Автори книги: О.Д. Ганіна та Ю.І. Мурашов, завідувач відділу нумізматики та сфрагістики. У альбомі представлені

найцікавіші твори ювелірного мистецтва різних племен і народів, які жили на землях України від I тисячоліття до н.е. до початку XX ст. Спочатку поринаємо в глибину віків: різноманітні прикраси зі скіфських курганів, пам'ятки, залишені племенами, що мешкали у Північному Причорномор'ї за часів раннього середньовіччя, давньоруські скарби – словом археологічні знахідки, а далі – декоративні вироби українських золотарів, які виконували замовлення церков та монастирів: пишні шати до ікон, оклади до Євангелій хрести і потири – всі вони відбивають мистецькі традиції свого часу і майстерність ювелірів. Привертали увагу хороші ілюстрації (звичайно, як на той час), цікаві науково-популярні статті, присвячені творчій спадщині давнього населення України.

Співавтор О.Д. Ганіної – Ю.І. Мурашов розмістив у альбомі прекрасну розповідь про колекцію монет, в якій були електрові «кізікіни (VI ст. до н.е.), ольвійські «дельфіни» тощо, златник князя Володимира, срібляники князів Давньоруської держави, а також рідкісні монети Російської імперії та інших країн. А яке цікаве зібрання творів медальєрного мистецтва! Крім того, Ю.І. Мурашов зробив аналіз предметів фалеристики, тобто різноманітних знаків і значків: історичний аспект та застосування художніх засобів.

То був перший альбом, присвячений нашому музею. Він послужив хорошою рекламою: потік відвідувачів значно збільшився. Співробітники найбільшого відділу – науково-освітнього (екскурсійного) не могли провести стільки екскурсій, скільки було бажаних. Завідувачка відділу Л.П. Олійник прийшла до музею в один час з Оксаною Давидівною. Вони обидві дбали про високий рівень роботи. Від співробітників вимагали, насамперед, хорошого знання матеріалів експозиції, вміння грамотно їх, тобто матеріали, представити відвідувачам. О.Д. Ганіна та інші фахівці створили так званий контрольний текст екскурсії. Але це була основа, канва, яку треба було наповнити глибинним змістом. Кожен екскурсивод мав написати індивідуальний текст, а головне – увесь час учитися. Як казала О.Д. Ганіна – рости: набиратися нових знань, вміння працювати з різними групами відвідувачів. У цьому плані прикладом для усіх стала Л.П. Олійник: її екскурсії були не тільки цікавими, змістовними, але й емоційно забарвленими. О.Д. Ганіна також проводила екскурсії: найчастіше це були урядові делегації: глави різних держав, міністри, високопосадовці з республік СРСР тощо (рис. 6).

З великою повагою до О.Д. Ганіної ставилися зарубіжні науковці, які приїздили до Києва спеціально, щоб відвідати «Золоту скарбницю». Українські археологи знали Оксану Давидівну як вченого і хорошого організатора. На її запрошення до музею часто приходили Б.М. Мозолевський, В.І. Бідзиля, Є.В. Черненко та інші. Вони читали лекції для співробітників, підвищуючи їхню кваліфікацію.

Здавалося б усе добре: робота натхненна, звідусюди лунуть захоплені відгуки! Адже наш Музей несе в світ Красу! Але... Знову анонімки, збори, перевірки... Навесні 1978 р. О.Д. Ганіну звільнили з посади завідувачки музею. Адміністрація Державного історичного музею та Міністерство культури

Рис. 6. О.Д. Ганіна проводить екскурсію

не взяли до уваги, що завдяки знанням, досвіду, енергії, наполегливості Оксани Давидівни в Україні було створено заклад зовсім нового формату. І, як зараз кажуть, успішний заклад! Сотні відвідувачів кожен день! Експонати включають до переліку шедеврів, які демонструють на виставках у Франції та США!

Але звільнили, хоча повністю не відсторонили від роботи в її улюбленому музеї: О.Д. Ганіну призначили завідувачкою скіфо-античним відділом. І знову вона поринула в роботу, адже вивчення артефактів, які походять зі скіфських курганів, не могло її не захопити. Разом зі співробітниками відділу вони почали систематичне опрацювання джерельної бази: написано сотні інвентарних карток на експонати різних категорій. Саме ці картки стали основою для написання науково-уніфікованих паспортів. Працівники відділу – молоді на той час В.М. Хардаєв, С.А. Березова – також згодом внесли значний доробок у музейну справу і дослідження історії ювелірного мистецтва – згадували О.Д. Ганіну з вдячністю. Саме вона навчила працювати з речами, провадити наукові пошуки. Звичайно, Оксана Давидівна не могла не радіти і тому, що росте талановита молодь, і музей не втрачає популярності серед відвідувачів. Крім того, необхідно було дослідити археологічні знахідки – результати розкопок поселення Іване-Пусте. Все це знову наповнювало її енергією, новими планами. Але в 1984 р. О.Д. Ганіна змушена була піти з музею.

Рис. 7. Виступ О.Д. Ганіної на конференції, присвяченій 25-ти річчю створення Музею історичних коштовностей України

Вона не поривала зав'язків з ним, адже велика частина її життя належала Музею історичних коштовностей України – тепер уже все-світньо відомому центру з вивчення історії ювелірного мистецтва. У 1988 р. музей відмітив 25-річчя від дня створення. Були урочистості, наукова конференція. О.Д. Ганіна виступила зі спогадами про деякі сторінки історії музею. Її розповідь була цікавою, живою (рис. 7). Оксана Давидівна не виставляла себе на перший план, а підкреслювала важливість праці творчого колективу.

На жаль, ми майже нічого не знаємо про те, як склалась подальша доля О.Д. Ганіної. Відомо тільки, що вона не була пов'язана з музеєм. Померла Оксана Давидівна в 1993 р., залишивши по собі добру пам'ять – Музей історичних коштовностей України.

Як прекрасно сказала Л. Костенко:

*«...Єдине, що від нас залежить
Життя прожити, як належить».*

О.Д. Ганіна прожила життя, наповнене цікавими подіями і зустрічами, творчими пошуками і науковими відкриттями. Її запам'ятали безліч людей: усі, хто разом з нею створював «Скарбницю України», кого вона навчала любити справу, якою займаєшся, і любити людей, які йдуть до музею за знаннями про світ краси.

Джерела та література

- Археологія Української РСР. – Т. II. – К.: Наукова думка, 1971.
- Ганіна О.Д. Поселення скіфського часу у селі Іване-Пусте // Археологія. – 1965. – № XIX. – С. 106–116.
- Ганіна О.Д. До питання про жіночі поховання зі зброєю скіфського часу // Праці Київського державного історичного музею. – 1958. – Т. 1. – С. 175–183.
- Ганіна О.Д. О женских захоронениях в парных погребениях скифского времени // Записки Одесского археологического общества. – 1960. – № 1 (34). – С. 96–104.
- Ганина О.Д. Античні посудини з торфовища на р. Супой: попереднє повідомлення // Археологія. – 1964. – Т. 16. – С. 195–198.
- Ганіна О.Д. Зерна та насіння рослин з поселення в с. Іване-Пусте // Археологія. – 1968. – Т. XIX. – С. 187–193.
- Ганіна О.Д. Античні бронзи з Піщаного. – К.: Мистецтво. – 1970. – 171 с.
- Ганина О.Д., Мурашов Ю.И. Киевский музей исторических драгоценностей. – К.: Мистецтво, 1974. – 183 с.
- Тереножкин А.И., Мозолевский Б.Н. Мелитопольский курган. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 126–130.
- Шовкопляс Г.М. З історії створення колекції археологічних коштовностей музею // Музейні читання. Матеріали наукової конференції Музею історичних коштовностей України. – К.: ТОВ «ІІІ ЛТД», 1999. – С. 16–20.

Klochko L.S., Berezova S.A.

The history of Museum of Historical Treasures of Ukraine in people.

Oksana Hanina

Resume

O. Hanina was born in poor family in small village of Zaporizhya oblast. Due to her natural intelligence and dedication she acquired middle technical education in Ukraine. Later in Khabarovsk she finished pedagogical institute. She worked as teacher for many years and received a medal “For brave work at wartime”. In 1948 the “Kyiv page” of O. Hanina began. She worked at State Historical Museum, participated in archaeological expeditions of Archaeology Institute and later conducted her own researches. Among them quite interesting and scientifically important were excavations of early-Scythian settlement Ivane-Puste (Ternopil oblast). The archaeological materials opened new pages of ancient history of Western Podillia. Among O. Hanina’s scientific legacy – the research “Woman in Scythian society” and also studying the set of bronze vessels which was found during processing the peat at Supiy river (Cherkasy oblast). Based on technological and art analysis of the artifacts O. Hanina made a conclusion about Greek creation of vases on the edge of VI-V century B.C., trade connections between people of Forrest-steppe Prydniprovya and Antic centers of Ponic area. The large contribution of O. Hanina into the culture was creation a museum of new for Ukraine format: “Special storeroom”, “Ukraine treasure house”, the Museum of historical treasures of Ukraine. O. Hanina led the museum for 15 years. The principles of collection forming and artifacts exposition were formed during her work as well as main goals of the museum: storage, examination of the jewelry from ancient times to XX century, popularization of knowledge on history of jewelry art. In time the Museum of historical treasures became famous center of studying the history of art processing of metal in Ukrainian territories.

Key words: “Golden storeroom”, bronze vessels set, Ivane-Puste settlement, jewelry art.